De verbijstering van Astrid H. Roemer

"IK BEN NEDERLAND

Foto: Patricia Steur

De Surinaamse schrijfster en activiste Astrid H. Roemer staat bekend als een controversieel mens. Critici en recensenten zijn òf laaiend enthousiast òf laten geen spaan van haar heel; een tussenweg lijkt niet te bestaan. Roemer zelf, bijna vijftig, is inmiddels wat voorzichtiger, maar nog nadrukkelijk geëngageerd. Ze heeft al enige tijd geen interviews meer willen geven, voor Alerta maakt ze een uitzondering. Een gedreven activiste over de mens als merkwaardig wezen.

EN SURINAME"

Mieke Wouters

Ze heeft een paar weken geleden een workshop voor therapeuten gehouden met de titel: 'de fantoompijn van migranten'. Suriname is voor velen het geboorteland waar min of meer noodgedwongen afstand van is genomen. Dat is te vergelijken met de fantoompijn bij amputatie, vindt ze. "Suriname is niet langer mijn leefwereld, maar blijft aanwezig in mij als een pijnlijk gemis. Gelukkig kan ik daar op een creatieve manier mee omgaan."

"Alles wat ik doe en ben is uiteindelijk geworteld in een Surinaams leefgevoel, waarin moedertaal en vaderland een belangrijke rol spelen en waarvan de basis spiritueel en religieus is. Maar wat ik niet vergeet is dat een belangrijk deel van mijn identiteit ook wordt gevormd door mijn aanwezigheid in Nederland. Ik ben in die zin Surinaamse noch Nederlandse. Mijn identiteit is voortdurend in interactie met beide landen. Ik ben Nederland en Suriname, ik ben de relatie."

Astrid H. Roemer formuleert bedachtzaam, haar ogen half dichtgeknepen alsof het antwoord wel al in zicht is, maar de juiste woorden nog moeten worden gevonden. Op haar negentiende kwam ze voor studiedoeleinden naar Nederland, inmiddels woont zij hier langer dan ze in Suriname heeft vertoefd.

"Natuurlijk struikel ik over Surinaamse vanzelfsprekendheden wanneer ik weer eens in het land ben. Als iedereen 's middags in bad is, verdwijnt de druk op de waterleiding. Of het licht valt ineens uit. Vroeger heb ik mij daar zeer aan geërgerd, maar hoe meer ik van de wereld gezien heb en hoe meer ik mij heb verdiept in de wordingsgeschiedenis van West-Europa, hoe beter ik ben gaan begrijpen dat de Surinaamse samenleving recht heeft op een authentieke ontwikkeling, met successen en mistakes. En dat is de vertedering die mij nu overvalt, als ik over die vanzelfsprekendheden struikel."

De afweging of ze definitief terug wil gaan naar Suriname is een jaarlijks terugkerend ritueel. "Om je de waarheid te zeggen, ik hou héél veel van Nederland en ik hou héél veel van Suriname en op heel eigen manieren. Het is heel moeilijk om daar een bevredigende keuze in te maken. Maar wanneer ik de keus maak en welke keus ik ook maak, ik zal af en toe pijn blijven lijden."

Roemer brak in 1979 door met haar roman De gekte van een vrouw. In Suriname was ze met haar debuutroman Neem mij terug Suriname (1974) al een begrip. Sindsdien is ze constant onderweg geweest voor lezingen over de meest uiteenlopende onderwerpen, meestal hete hangijzers. Begin jaren negentig werd Roemer gevraagd deel uit te maken van de drievrouwsfractie van Groen Links in de Haagse Gemeenteraad. Dat was geen onverdeeld succes. Er brak een conflict uit en Roemer werd gesommeerd haar zetel op te geven. Dat weigerde ze. Terugkijkend op deze periode is Roemer slechts relativerend: "Het heeft een zinvol effect gehad. Ik denk dat heel veel mensen het verlangen hadden van: laat er nou iets gebeuren waardoor we iets negatiefs van haar kunnen zeggen. Het voetstuk waarop ik was geplaatst was wellicht ondraaglijk geworden." Lachend: "Het ging me te goed:...nooit schandalen, keurig leven, hondstrouw, goeie relatie, heerlijke familie, creatief beroep." Heftig: "Ze wilden dat ik op m'n bek viel!".

Roemer weigert dan ook toe te geven dat haar korte flirt met de partij-politiek haar schade heeft berokkend. "Ik was en ben een gevestigd schrijfster. Ik had niets te verliezen in de ogen van mijn eigen gemeenschap, want ze weten waar ik voor sta. Ze konden alleen maar verwonderd zijn omdat ik geen uitleg gaf en ook niet bereid was uitleg te geven. Ook waren ze verontwaardigd dat ik mij door de politiek zogezegd had laten kleineren. Maar het heeft hen ook doen ervaren dat ik een doodgewoon kwetsbaar persoon ben, net als zijzelf. Ik heb het altijd gezien als de reactie op iets van de buitenkant van mij. Het veranderde mijn binnenkant niet, of die reacties nou van goud waren of van modder."

Het zal niemand verwonderen dat Roemer de hele kwestie op papier heeft gezet, maar omdat het gevoelig ligt, wordt het voorlopig nog niet gepubliceerd.

Politiek

En wat betreft de politiek in Suriname rekent Roemer zich niet tot de groep die in Nederland zoveel ophef maakt over het presidentschap van Jules Wijdenbosch, lijsttrekker van het geesteskind van oud-militair machthebber Desi Bouterse, de Nationaal Democratische Partij. Als ik haar vraag hoe zij de omslag ziet in het politieke landschap van haar geboorteland, antwoordt ze niet meteen, maar denkt ze eerst lang na.

"Politieke vrijheid betekent voor mij dat zowel bestuurders als burgers in de gelegenheid moeten worden gesteld om alles uit te proberen om het beste van hun land te maken. Dat betekent dat ik ze ook de ruimte en krediet geef om fouten te maken. Het is goed als nieuwe gezichten en andere karakters zich aandienen. Niemand heeft voorspeld dat de VHP van Lachmon zo snel uit elkaar zou vallen. Dat betekent dat een samenleving een eigen dynamiek heeft en eigen wetten volgt."

Maar is ze dan niet bang voor een herhaling van de geschiedenis? "Ik weet uit gesprekken, maar misschien is dat ook op hoop gebaseerd, dat juist en vooral binnen de NDP men heeft begrepen dat het doden van mensen nooit en nergens iets beter heeft gemaakt en ooit zal maken. Mensen moedwillig doden is geen fout meer, maar blameert finaal de waardigheid van een gemeenschap.

De mens is een merkwaardig wezen. Het is verbijsterend hoe we steeds weer op een andere plek in de wereld, met nieuwe wapens en oude argumenten dezelfde fouten maken en mensen worden afgeslacht. Maar iedere keer weer ben ik als mens geneigd om te hopen en te geloven dat het geweld incidenteel is, we niet kunnen toegeven dat het wellicht ook in de aard van de menselijke soort ligt. Anders zouden we nergens kunnen leven, als we mensen niet

ALERTA 7

iedere keer weer geneigd zijn te vertrouwen. En daarom blijf ik in principe iedereen de kans geven om het beter te doen: mannen als vrouwenonderdrukkers, vrouwen met hun niets ontziende geldingsdrang, etniciteiten met hun racistisch bewustzijn, Nederlanders met hun koloniale arrogantie, Surinamers met hun ressentiment. Ieder mens heeft iets van dat alles in zich, ik weet dat. Je kunt dat het menselijk tekort noemen. En iedere keer denk je en hoop je, mensen zijn toch tot het goede geneigd. *Let's give them a try*."

Veiligheid

Het zijn mooie woorden van Roemer met goede bedoelingen. Maar in haar dagelijkse leven gaat ze veel stringenter om met symptomen van geweld. "Laat me eerlijk zijn. In mijn privé-leven -waarin ik kwetsbaar ben en waarin ik rust en veiligheid genereer- ben ik heel erg op pure waarachtigheid. Als mensen iets doen, dat niet past in de context waarin ik mij veilig en goed voel, dan verwijder ik die mensen uit mijn kring. In de politieke werkelijkheid ben ik niet voortdurend aanwezig. Die is daarom meer geladen met gedachten en gevoelens die ik wil hebben over de wereld. Mijn privé-leven is daadwerkelijk, met mensen die ik elke dag moet aankijken, die mij aan willen raken, met wie ik moet eten, bij wie ik moet slapen, zij moeten door en door veilig en betrouwbaar zijn. Ik kan absoluut niet omgaan met geweld, ik kan mij daar ook niet tegen verdedigen. Ik richt mijn intieme leven daarom super zorgvuldig in. Ik ben als een oester: een weekdier dat zich goed indekt. Maar ook oesters worden soms verpletterd door mensen die naar hun schuilplaatsen afdalen."

"Ik zou zo graag willen zeggen: niets menselijks is mij vreemd, maar hoe ouder ik word, hoe meer ik ontdek dat een heleboel menselijks mij vreemd is"

Het idee dat ze ooit met haar werk de samenleving heeft willen veranderen -ze schrikt als ik een citaat uit een oud interview aanhaal- speelt nu niet meer.

"Als je jong bent, dan heb je een gevoel van: ik heb een boodschap, misschien kan ik mensen wel veranderen. Nu denk ik, oh nee, daar zit zoveel geweld in. Het geweld van een ander willen veranderen is het ergste geweld dat er is, er gaat een soort fascistisch geweld in schuil, zelfs al is het goed bedoeld. Het is zo arrogant, maar een kind zegt dat. Ik lever nu liever gewoon een kunstwerk af met de heimelijke wens op die manier iets voor anderen, vooral wildvreemden, te kunnen betekenen."

De spanning tussen gedachten en gevoelens enerzijds en het waarachtige, daadwerkelijke anderzijds, komt ook in haar werk terug. Roemers personages roepen daarom altijd heftige reacties op, positieve en negatieve.

"Ik schrijf niet over concrete Surinamers. Ik maak literaire archetypen, metaforen, mallen, waarvan ik hoop dat mensen er iets mee kunnen, zich er tegen kunnen verzetten, of juist correcties kunnen aanbrengen in hunzelf. Nee, ik heb geen speciaal publiek in gedachten als ik schrijf. Ik schrijf een boek in de eerste plaats voor mij zelf. Een roman ontstaat uit iets dat mij onontkoombaar boeit. De laatste tijd is dat de verhouding tussen werkelijk politiek geweld, zoals zich dat in Suriname op een gegeven moment heeft voorgedaan, en intiem-persoonlijk geweld, zoals in gezinnen, liefdesrelaties. En welke rol koloniale en andere klassieke machtsverhoudingen daarin spelen. Dat heb ik uitgewerkt in de vorm van een roman met fictieve personages en fictief verhaal, dat iedere keer net verschilt van dat wat de werkelijkheid zou kunnen zijn."

Dat fictieve verhaal is *Gewaagd Leven* geworden. Het is Roemers meest recente roman (Arbeiderspers, 1996) en maakt deel uit van een trilogie, waarvan deel twee, *Lijken op Liefde*, in het voorjaar van 1997 uitkomt. In deze trilogie wordt, volgens Roemer, de relatie Nederland-Suriname op diverse belevingsniveau's belicht. In Gewaagd Leven terroriseert een predikant, die werkt met de militaire machthebbers, zijn vrouw en kinderen. Vooral puberzoon Onno neem het tegen hem op.

"Die predikant is zo verkeerd begrepen. Men heeft in hem vooral de kolonisator menen te moeten herkennen. Maar mijn personage is uiteraard veel meer dan dat. Hij symboliseert de worsteling van een goed mens met het 'menselijk tekort'. In een context van geweld is het vooral voor mannen moeilijk om boven het geweld uit te stijgen. Vrouwen kunnen zich optrekken aan de opvoeding van kinderen, de weerloosheid van ons lijf. Ik heb zo gehouden van dat karakter. Ik heb hard gewerkt om die predikant, met heel zijn gewelddadigheid, toch een menselijk gelaat te geven.

Maar recensenten hebben hem verguisd. Misschien is dat ook een goed teken, nietwaar? Het menselijk tekort, waarmee ik ben geconfronteerd en dat van mezelf heeft me aan het denken gezet. Daardoor ben ik ook vergevingsgezinder geworden. Milder jegens mijn vijanden: hoewel ik ook nog steeds met sommige personen absoluut niet wil verkeren. Zelfbescherming. Maar ik moet je ook bekennen, dat ik daarin een heel merkwaardig gevoel heb ontwikkeld. Ik weet niet meer wat een mens is. En ik weet niet meer of alle mensen gelijk zijn en als er menselijkheid bestaat, dan weet ik niet of iedereen er evenveel van heeft gehad. Ik zou zo graag willen zeggen: niets menselijks is mij vreemd, maar hoe ouder ik word, hoe meer ik ontdek dat een heleboel menselijks mij vreemd is. Ach, ik denk maar hard op. Maar het heeft me wel degelijk aan het denken gezet en het maant me tot voorzichtigheid. In die zin was ik ongelofelijk argeloos. Nu reflecteer ik veel meer, maar ik probeer steeds waarachtig te blijven."

Spijt van haar vroegere argeloosheid heeft Roemer niet. "Alles wat ik heb gedaan, alles wat ik heb gezegd, alle vijanden die ik daardoor heb gemaakt, alle connotaties die daardoor bij mijn naam horen, ik moest het doen, van mezelf, en ik heb er geen dag spijt van. Ik ben strijdvaardiger dan ooit. Alleen laten we zeggen, de wapens zijn veranderd...of misschien heb ik de wapens laten vallen. Het vuur van mijn engagement is nog laaiend: er wordt nog steeds vers hout ingegooid, helaas, helaas. Ruim tien jaar heb ik Nederland soms dagelijks afgereisd voor honderden lezingen voor allerlei publiek. Ik liet mij ook gebruiken in mijn kwaliteit van bekende persoon, van zwarte vrouw met specifieke deskundigheden. Ik wist ook wel dat ik verzadigd zou raken daarin. Maar de generatie die na mij komt heeft de fakkel reeds overgenomen: heerlijk. Ik heb het schrijven steeds uitgesteld. Maar voor mij is de hoogste tijd aangebroken om mij meer dan vroeger op een literaire wijze tot het leven te verhouden. Ik kan mij terugtrekken op mijn stelling om mij te geven aan mijn eeuwigdurende liefde: de muze van het geschreven woord. In die zin heeft het engagement de stilte en duurzaamheid van het geschreven woord aangenomen en niet meer het geluid van het gesproken woord."★